

J. V. FOIX, TRADUCCIONS I LECTURES

Setanta-cinc anys de 'Gertrudis'

CARLES MIRALLES

De fet, la prosa *Gertrudis* del llibre *Gertrudis* (1927) va sortir per primera vegada a la revista *Trossos* el juny del 1918. De manera que Gertrudis, la noia o la dona de qui parla Foix en aquest llibre, n'ha fet 84, d'anys. Setanta-cinc, pròpiament, en té la dona de la prosa *KRTU* del llibre *KRTU* (1932), perquè aquesta prosa va ser per primera vegada publicada a la revista *L'Amic de les Arts* l'agost del 1927.

KRTU és una mena d'anagrama catalèctic de Gertrudis, o una anamorfosi, per dir-ho com li plaïa a Dalí d'anomenar aquests jocs fònics: és a dir, el resultat d'escriure amb majúscules les mateixes consonants, amb ensordiment de la gutural, que té el nom de Gertrudis, i d'eliminar-ne les vocals.

Gertrudis és un llibre de proses breus, de la mena de les que solen ser considerades poètiques, dominat pel jo de qui escriu, que és el poeta, sovint en relació amb un tu, femení, que és Gertrudis. El que s'hi esdevé té lloc en un poble, possiblement el mateix que de vegades és anomenat vila, probablement Sarrià, i amb remissions a les comunicacions amb Barcelona i a una mar, un moll i unes platges, a més d'altres indrets concrets com ara Pedralbes, Sant Pere Màrtir i Molins de Rei. Amb el jo i el tu coexisteixen tot d'altres personatges: noms de noies, com ara Ofèlia, Virgínia, Laura i Julieta, que són noms d'heroïnes literàries, o bé noies que podrien semblar més reals, com la Pepa la lletera, al costat de personatges impossibles o sorprenents, com ara "l'home de la carota de gegant" i "el maniquí de la cotillaire" i el tan corpulent "director de la banda municipal"; i molts noms d'oficis, com ara la lletera mateixa, l'espardenyaire, el barber, en la no habitual companyia de monstres mitològics i de gent real, sobretot poetes com ara Folguera i López-Picó, però també pintors com Miró i arquitectes com Ràfols.

Aquests llocs i aquesta gent semblen configurar un àmbit compost, fet de realitat i de ficció, d'indrets i de figures constantment transfigurades, sovint en metamorfosi contínua; un àmbit en què es produeixen, per virtut de la

llengua poètica que el crea, veïnates de mots no previsibles, híbrids i paradoxes: tota llei d'engendres, des del punt de vista del que és real quotidià. Un món fantàstic, en diríem? Potser sí, però fet amb mots de cada dia, amb elements de la realitat més propera. En el desenvolupament d'uns fets ben normals i versemblants –per exemple, que un director d'orquestra vulgui si-

rint. I, amb aquest espai, un temps no com el nostre sinó reversible. Els fets hi són puntuals i sense les conseqüències solites: així, el jo mata Gertrudis i tornem a trobar-la després com si la mort no fos un fet definitiu, insuperable.

Gertrudis proposa a més una realitat fragmentada, mirall on el jo es clivella, es fa a trossos, es segmenta i es transforma. El jo i els altres personatges de

trudis mateixa s'ha guanyat la complexitat del perruquer –altra volta com si sabéssim de què va, la història– que ha aconseguit, diu el jo que ens parla, "desfigurar-me grotescament la faç". Ningu no és qui és ni qui sembla ser. O, més ben dit, cadascú no és només cada u sinó també tots els altres uns que van apareixent en cadascú.

La realitat fragmentada és també composta, en el sentit que fragments de representacions de la realitat en

formen part. Per exemple, d'un bell matí sembla formar part, en comptes d'un cel blau i radiant, un sostre, i, encara, un sostre baixíssim i amb "tants d'ocells morts" pintats, o bé "els guants enormes que calça el monstre misteriós que et persegueix cap al tard sota els plàtans de la Ribera" apareixen amb tota naturalitat surant "damunt la mar": una mar que, perquè quedi clar que forma una unitat amb els guants, ens és presentada "sense ombra de vaixell ni de núvol". Una realitat, també, feta de recursos escènics, teatrals i cinematogràfics, i fins i tot circenses: les ombres evocuen "paisatges bíblics", hi ha personatges que assagen "una nova atracció de circ" darrere cortines que semblen telons o algun altre que aconsegueix emprovar "arissades perruques subversives" en "la seva testa", que sosté "decapitada a la mà". Entre l'escena i el que anomenem *realitat* no hi ha separació. L'única unitat és la de la composició amb paraules d'un text en què el món real que és reflectit platònicament –o cinematogràficament– a la caverna i

▶ ▶ ▶

D'esquerra a dreta: Font, Foix, Gasch, Muntanyà, Carbonell i Gener, García Lorca, Dalí i Cassanyes

lenci-, de cop s'hi esdevé un fet insòlit o que no és conseqüència de l'anterior –esperariem que "els algtzirs", llavors, mantinguessin la gent, els espectadors, en silenci, i, en canvi, "fan callar els ocells i tanquen les fonts"-. Una mena de lògica de l'absurd, més aviat en diríem. Més que d'un món fantàstic, es tractaria d'un àmbit regit per aquesta lògica.

Un espai, doncs, en què coexisteixen diferents espais, en què és dat de passar del que és real al que és imaginat, d'un poble tal com és a la significació de l'opressió o a l'arquitectura del labe-

l'acció. En els gèneres clàssics de l'acció, el relat i el drama, la identitat dels personatges és també un fet definitiu, insuperable, mentre que aquí l'alteritat forma part de la identitat; des del començament el lector ha de preveure que el truc, el salt mortal, l'engany als ulls, la fallaç aparença, formen part de la realitat que el poeta ens presenta. Així, d'entrada, l'amant de Gertrudis, ella l'ha substituït *pel* tramoista –no per *un* tramoista: noteu l'anomalia d'introduir els personatges amb un article definit, com si ja sabéssim qui són, a qui s'està referint el poeta-, i Ger-

nematogràfics, i fins i tot circenses: les ombres evocuen "paisatges bíblics", hi ha personatges que assagen "una nova atracció de circ" darrere cortines que semblen telons o algun altre que aconsegueix emprovar "arissades perruques subversives" en "la seva testa", que sosté "decapitada a la mà". Entre l'escena i el que anomenem *realitat* no hi ha separació. L'única unitat és la de la composició amb paraules d'un text en què el món real que és reflectit platònicament –o cinematogràficament– a la caverna i

TEMPS ERA TEMPS

On són els nostres Zola?

VÍCTOR ALBA

El setembre del 1902, Émile Zola morí a casa seva, de les emanacions de la llar de foc. Mai s'ha aclarit si fou un accident o un crim preparat amb habilitat.

A França s'ha commemorat amb conferències, taules rodones, exposicions, aquest centenari. He deixat passar dos mesos abans de parlar-ne, perquè tenia curiositat per veure si aquí, a casa nostra (nostra?) algú es feia ressò del centenari, tan aficionats com som a les commemoracions dels 50 i els 100 anys. Es veu que Gaudí i Verdaguier s'han endut tota l'atenció.

O potser ha estat una altra la causa del silenci català. Potser és que aquí mai hem tingut un Zola.

Hem tingut escriptors naturalistes, com abans en tinguérem de romàntics, però cap ha pres posicions tallants, que necessitaven coratge i decisió i exposar-se al perill, com ho feu Zola amb motiu de l'afer Dreyfus, quan aquell capità de l'exèrcit francès, jueu, fou

acusat falsament d'espionatge –simplement per l'antisemitisme de l'exèrcit i dels benpensants– i Zola fou un dels poquíssims que sortí en defensa seva, amb el seu article *J'accuse*, tot i saber que així es marginaria de bona part de la societat i dels seus lectors. Zola i altres aconseguiren que Dreyfus fos rehabilitat i tornés del presidi de la Guaiana francesa on l'havien condemnat.

He pensat, en escriure això, en la desaparició i assassinat d'Andreu Nin. Qui sortí no ja en defensa seva, sinó simplement a demanar que s'investigués allò que havia passat? Un humorista conegut, quan anaren a demanar-li que signés un paper inofensiu demanant una simple investigació, donà aquesta resposta: "El que Nin hauria

d'haver fet era seguir traduint del rus i no ficar-se en política". Ni Mercè Rodoreda, que havia estat amiga molt especial de Nin, s'atreu a fer preguntes.

És clar que els intel·lectuals catalans, que gairebé tots eren moderats, d'allò que en deien Acció Catalana (una escissió de la Lliga) es passaren en bloc al PSUC, que els donava feina, protecció i les lleties de Negrín. I no solament a Catalunya, sinó a tota la zona republicana. Recordeu Machado, escrivint odes a Líster, el general comunista que desmuntà a trets les collectivitzacions aragoneses.

Així mateix, si mirem entorn, veiem moltes –bé, algunes– obres interessants, però, ¿quina que surti en defensa dels treballadors, com Zola amb la no-

vel·la d'una vaga, *Germinal* o amb *l'Assomoir*, defensa que Clavé, fa més de cent anys, empenyé organitzant corals que arranquessin els obrers de les tavernes? Bons escriptors en tenim, però, ¿on són els cabrejats?

Que els temps són diferents? Bé, potser sí, però també són diferents els abusos de poder, les malifetes dels poderosos, les corrupcions de certs estaments, i qui, amb novel·les o articles, les denuncia i les combat? Ara, en la lletra impresa tot sembla cosa de trempar i riure, com dèiem quan jo era jove.

Hauríem de pensar-hi una mica, en aquesta diguem-ne abdicació del paper de l'intel·lectual com a denunciador de les malvestats i les injustícies.

No és pas per manca de material que no ho fan. Per què deu ser?

En tot cas, deixeu-me recordar Zola, jo que sóc de la generació en què els joves miràvem de reüll els intel·lectuals que llucaven cap a la banda on no hi havia perill.